

50 jaar digitale stimulansen voor de Nederlandse musea

Trilce Navarrete Hernandez 50 jaar rijksoverheidsbeleid op het gebied van digitalisering van erfgoed heeft veel opgeleverd, maar de impact is divers: er zijn heel wat musea die nog steeds behoefte hebben aan ondersteuning op de meest basale onderdelen, zoals collectieregistratie. Daarvoor is geld nodig, en het besef bij musea dat zij de besteding van de gelden helder en inzichtelijk moeten maken.

Musea in Nederland staan op een belangrijk keerpunt. De inspanningen van de afgelopen decennia in de digitalisering van museumcollecties zullen meer en meer gaan renderen. Maar om dat te bereiken is nog wel het een en ander nodig. Bijvoorbeeld een eenduidige, gedeelde toekomstvisie, die helpt bij het stellen van nieuwe prioriteiten, het bepalen van de bijbehorende investeringen en de selectie van standaarden. Ook is een grotere financiële bandbreedte nodig voor musea om een digitale basisinfrastructuur te kunnen garanderen. En ten slotte moeten musea meer transparantie, een heldere verantwoording en een beter lerend vermogen betrachten met betrekking tot de efficiency en effectiviteit van toekomstige investeringen in het kader van hun digitale transformatie.

Een duidelijk implementatieplan

Het vergroten van de toegang tot digitaal erfgoed omvat meer dan alleen wat standaarden

en *best practices*. Belangrijke investeringen gaan als het goed is samen met een duidelijk implementatieplan, zodat dubbel werk en overlap worden voorkomen, gebruik wordt gemaakt van alle beschikbare kennis, en de inspanningen stroken met de realisatie van de Digitale Collectie Nederland, de nationale infrastructuur voor digitaal erfgoed.

Implementatie raakt nog aan meer uitdagingen. Zo blijft veel digitale erfgoed-informatie vaak ontoegankelijk vanwege auteursrechtelijke beperkingen, een slechte registratie van die rechten en een gebrek aan de juiste kennis en ervaring om ze op efficiënte wijze te clearen. Dergelijke processen zijn zeer arbeidsintensief en dus kostbaar, en toekomstige initiatieven zouden zijn gebaat bij een duidelijker betrokkenheid van zowel de museumsector als de overheid om krachten op dit gebied te bundelen. Een vergelijkbaar probleem bestaat in de enorme verscheidenheid aan standaarden en de keuzen waarmee

musea vrijwel doorlopend worden geconfronteerd – met potentieel verstrekkende consequenties. Bovendien zijn maar weinig museummedewerkers echt goed thuis in de wereld van metadata, terwijl deze inmiddels gebruikt worden bij een groot deel van de digitale werkprocessen in musea.

Ten slotte is een zinvolle uitwisseling van kennis en digitale diensten tussen musea – en dan met name tussen enerzijds grotere, ervaren musea en anderzijds kleinere, lokale musea – alleen goed mogelijk als ook op dat punt een duidelijk beeld bestaat van de verschillen, behoeften en mogelijkheden van de betrokken instellingen en de benodigde schaal waarop bepaalde voordelen kunnen worden verwacht.

Financiële bandbreedte

Al sinds de jaren zestig heeft de Nederlandse overheid het gebruik van computers in het kader van museaal collectiemanagement gestimuleerd en ondersteund, door middel van subsidie en de beschikbaarstelling van mainframes voor de dataverwerking. De eerste subsidie voor digitalisering werd verstrekt in 1969 en bedroeg ongeveer 7500 euro voor de ontwikkeling van een *controlled vocabulary* (Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk 1969 en 1970).¹

In de jaren tachtig ondersteunde de overheid de oprichting van de Stuurgroep Museale Automatisering, die de ontwikkeling van nieuwe computerapplicaties moest coördineren en met een budget van 3,6 miljoen euro de systematische registratie en documentatie van de Nederlandse museumcollecties ondersteunde. Dit was een onderdeel van een van de eerste initiatieven op het gebied van eGovernment, geleid door het ministerie van Binnenlandse Zaken. Omdat niet veel musea toentertijd beschikten over de benodigde apparatuur werd in 1989 bovendien 181.500 euro beschikbaar gesteld voor de aanschaf van

software en hardware en rond 1990 had een kwart van alle musea inmiddels een computer (Nederlandse Museumvereniging 1990).

Pas begin jaren negentig nam de Nederlandse overheid een duidelijker coördinerende rol op zich bij de implementatie van een basisregistratiestandaard als onderdeel van het Deltaplan voor het cultuurbehoud (Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur 1990). Dit programma had tot doel een inventarisatie van museumcollecties en de waarde-bepaling (in termen van nationale en lokale betekenis) en de staat van conservering te maken. Er was gedeeltelijke financiering vanuit het Rijk beschikbaar ter hoogte van 60 procent van de kosten, wat uiteindelijk neerkwam op zo'n 140 miljoen euro (Algemene Rekenkamer 2000; Kuyvenhoven 2001). Computers werden gebruikt voor de administratie, en het Deltaplan is te beschouwen als eerste meerjarig nationaal programma voor de elektronische registratie van objecten en, indirect, de digitalisering van collecties. Er werden procedures opgesteld die leidden tot het ontstaan en gebruik van standaarden. Het was ook de aanleiding tot een digitale kloof aangezien het programma vooral ten goede kwam aan de grotere, veelal rijkere instellingen.

Vanaf de tweede helft van de jaren negentig ontwikkelde het ministerie van Binnenlandse Zaken het eGovernment-beleid (met een investering van 31,7 miljoen euro), en de digitalisering van cultureel en wetenschappelijk erfgoed werd voor het eerst onderdeel van de nationale agenda voor een informatie-maatschappij. Er werd 1,82 miljoen euro gallocceerd voor erfgoedpilotprojecten onder de coördinatie van de toen net opgerichte Vereniging Digitaal Erfgoed Nederland (Jorritsma-Lebbink et al. 1999).

Begin 2000 draaide alles ineens om webtoegang. Personal computers maakten het consumenten mogelijk om vanuit de huis-

kamer laagdrempelig toegang te krijgen tot allerlei museale informatie. Het internet onderstreepte daarmee het belang van digitalisering nog eens. Het toenmalige ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen publiceerde in 2002 een beleidsvisie en agenda die geheel in het teken stonden van de digitalisering van erfgoed. Dit leidde in 2004 tot de allocatie van ruim 23 miljoen euro uit de algemene middelen. Ruim 8 miljoen daarvan werd gereserveerd voor een innovatief subsidieprogramma, *Digitaliseren met beleid*, gericht op het ontwikkelen van een verstandig informatiebeleid en de adoptie van *best practices* door musea en archieven. Om voor subsidie in aanmerking te komen stelde het ministerie strenge eisen aan het informatiebeleid en de informatiehuishouding van de aanvrager (Laan 2006; Plasterk 2007 en 2008). Dit programma is een van de meest effectieve, efficiënte en transparante instrumenten geweest in de geschiedenis van de digitalisering van erfgoed in Nederland. Parallel aan het programma investeerde het ministerie in de aanzet tot de landelijke digitale infrastructuur voor het erfgoed, met als belangrijkste onderdelen de versterking van de ondersteunende rol van de koepelorganisaties voor het erfgoed (ca. 2 miljoen euro per jaar) en programma's als het Geheugen van Nederland (9,3 miljoen euro in drie jaar) (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap 2004).

Terugkijkend op 50 jaar rijksoverheidsbeleid op het gebied van digitalisering van erfgoed valt op dat er een behoorlijke inspanning is gemaakt. De impact op de musea is zeer divers aangezien niet alle instellingen over een vergelijkbare digitale infrastructuur beschikten en innovatie vooral daar heeft plaatsgevonden waar de digitale norm al behoorlijk was geïncorporeerd in de werkprocessen. Anno 2013 hebben veel musea daarom nog steeds behoefte aan ondersteuning op de meest basale onderdelen, zoals de collectie-

Musea moeten heel creatief zijn om binnen de beperkte, kortlopende projectfinanciering strategische investeringen te plegen voor de inrichting van een bestendige digitale infrastructuur

registratie. Terwijl er de afgelopen jaren al het een en ander is gebeurd wachten er bovendien nog veel collecties om te worden gedigitaliseerd, gecontextualiseerd en gelinkt. In 2002 stelde de overheid vast dat instellingen een eigen verantwoordelijkheid hebben in het digitaliseren van hun collecties en dat ondersteuning alleen nog randvoorwaardelijk zou zijn. Tegelijkertijd is het voor musea haast onmogelijk om met projectfinanciering, gelinkt aan begrotingscycli zoals de Cultuurnota, langjarige digitaliseringsprogramma's te ontwikkelen en uit te voeren. Musea moeten heel creatief zijn om binnen de beperkte, kortlopende projectfinanciering strategische investeringen te plegen voor de inrichting van een bestendige digitale infrastructuur.

Transparantie en verantwoording

Juist in tijden van bezuinigingen is het belangrijk dat musea kunnen laten zien hoe de besteding van de schaarse middelen voor

Trilce Navarrete Hernandez

is docent-promovenda aan de Universiteit van Amsterdam en onderzoekt de eerste geschiedenis van digitalisering in Nederlandse musea

cultuur in het algemeen, en digitalisering in het bijzonder, een zinvol gebruik van de museale collecties en kennis beter mogelijk maakt. Maar dat is niet gemakkelijk. Er zijn wel gegevens beschikbaar over het gebruik van ICT in musea in het algemeen (zo weten we dat 80 procent van de musea gebruikmaakt van een computer voor de registratie van de collectie; en dat een kwart van de museumcollecties (gedeeltelijk) online beschikbaar is) (Nederlandse Museumvereniging 2008).² Door gebrekkig databeheer is het echter lastig zinvolle informatie te verkrijgen. En dit terwijl digitalisering juist gemakkelijker het gebruik van collecties zou moeten kunnen volgen. Digitalisering draagt ten slotte bij aan allerlei kernprocessen, waaronder acquisitie, conservering, presentatie. Bij een besluit tot financiering van digitalisering – nogmaals, meestal geen goedkope actie – mag daarom ook verwacht worden dat musea beter en meer gedetailleerd inzichtelijk maken waartoe de investering heeft geleid. Musea kunnen dus niet meer volstaan met aantallen *pageviews*. Digitalisering moet leiden tot beter en zinvol gebruik en hergebruik en het is van het grootste belang dat de opbrengsten beter in verhouding worden gebracht met de verwachtingen van hen die eraan bijdragen – de Nederlandse overheid, particuliere investeerders en de belastingbetaler.

Literatuur

- Algemene Rekenkamer (2000) *Museale collecties van het rijk*. Den Haag: Algemene Rekenkamer.
- Jorritsma-Lebbink, A. (et al.) (1999) *De digitale delta: Nederland oNLine*. Den Haag: Ministerie van Economische Zaken (etc.).
- Kuyvenhoven, F. (red.) (2001) *Topics: developments in Dutch museum policy*. Amsterdam: Instituut Collectie Nederland.
- Laan, M. van der (2006) 'Regeling van de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, van 9 maart 2006, nr. DCE/06/9313, houdende subsidieregels in het kader van digitalisering van erfgoedcollecties (Subsidieregeling 'Digitaliseren met beleid')'. In: *Staatscourant*, nr. 60, 24 maart. Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (1969) *Rijksbegroting voor het dienstjaar 1969*. Tweede Kamer der Staten Generaal, 1968-1969, 9800 XVI, nr. 12. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.
- Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (1970) *Rijksbegroting voor het dienstjaar 1970*. Tweede Kamer der Staten Generaal, 1969-1970, 10.300 XVI, nr. 7. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2004) *Expenditure for digitization 2004-2008: internal document, 14 oktober*.
- Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (1990) *Deltaplan voor het cultuurbehoud: inventarisatie van achterstanden in collectiebeheer en -behoud bij musea en rijksarchieven*. Den Haag: Ministerie van WVC.
- Nederlandse Museumvereniging (1990) *Verslag PC-museumproject: final project report*. Amsterdam: NMV.
- Nederlandse Museumvereniging en Digitaal Erfgoed Nederland (2008) *ICT-gebruik in musea*. Groningen/Almere: Reeks Advies.
- Plasterk, R. (2007) 'Regeling van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, van 1 mei 2007, nr. DCE/07/18332, tot wijziging van de Subsidieregeling 'Digitaliseren met beleid' en vaststelling van subsidieplafonds in 2007 voor ontwikkelingsprojecten en informatieplannen'. In: *Staatscourant*, nr. 92, 14 mei.
- Plasterk, R. (2008) 'Regeling van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, van 17 januari 2008, nr. DCE/08/1089, tot wijziging van de Subsidieregeling 'Digitaliseren met beleid' en vaststelling subsidieplafonds voor 2008 voor ontwikkelingsprojecten en informatieplannen en indieningsperiodes voor ontwikkelingsprojecten'. In: *Staatscourant*, nr. 25, 5 februari.

Noten

- 1 Tot 2002, toen de euro ingevoerd werd, was in Nederland de gulden betaalmiddel. Alle berekeningen zijn gebaseerd op een wisselkoers van 2,20371 gulden voor 1 euro.
- 2 www.numeric.ws/enumeratedataplatform.digibis.com/datasets.